

A MAGYAROK HAZATELEPÜLÉSE
AUSZTRIA BRIT ÖVEZETÉBŐL
(1945–1947)

A szövetséges nagyhatalmak hadseregei a második világháború végén Ausztriában több mint másfélmillió nem helyi illetőségű személyt találtak. A legkülönbébb eredetű és összetételű polgári menekültek között a hatszáz ezres lélekszámú németeket – „népi németek” és „birodalmi németek” együttesen – nagyságrendben az olaszok és a magyarok követték (113–113 ezer fő).¹ Mint ismeretes, a „népi német” vagy „Volksdeutsch (VD)” kifejezést a különféle, korábban kelet-európai illetőségű német menekültek gyűjtőfogalomként használták; míg a „birodalmi német” terminus a Németországhoz csatolt területekre – így Ausztriába is – az 1939. január 1-jei német határokon belülről átköltözött személyeket jelölte. Az összetett menekültkérdés kezelésére – amely kezdetben a volt ellenséges katonatömegek leszerelésének és hazatelepítésének a feladatát is magában foglalta – a szövetséges hatalmak nem egyformán készültek fel.

A *szovjet* egységparancsnokságoknak egy felsőbb rendelkezés értelmében minden menekültcsoportosulást – ha kellett, erőszakkal – fel kellett számolniuk, illetve már kialakulásukat is meg kellett előzniük. Függetlenül az illető csoport származásától (barát vagy volt ellenség) és összetételétől (egyes személyek vagy családok) a menekülteket a legrövidebb időn belül elindították azon ország irányába, amelyből származtak, illetve intézkedtek más, nyugati övezetekbe történő átszállításukról.² A szovjet övezetben ezért a többihez viszonyítva sokkal kevesebb menekült tartózkodott, illetve viszonylag magas volt a helyi társadalomba a kényszer hatására gyorsan beilleszkedők aránya.³

A *franciák* menekültekkel kapcsolatos magatartása az angolszászok koncepciójához állt közelebb. A *brit* és az *amerikai* katonai igazgatás „Displaced Person”-ként (DP) jelölt minden zónájában talált menekültet, aki kikerült normális élet- és lakókörnyezetéből – ország, társadalom, foglalkozás, nyelv –, s ebben az értelemben „máshová kerülté”, „áthelyeződötté” („displaced”) vált. S bár a menekültek jelentékeny része korábbi ellenséges országok állampolgára – német, magyar, olasz – volt, technikailag a katonaságnak ugyanolyan problémát jelentettek, mint a szövetségesek menekültjei, hiszen sem hadifogoly, sem pedig kollaboránsnak nem számítottak. Ezért katonai szempontból a DP – a továbbiakban: „dípi” – kategóriának nem volt jogi differenciáló vagy diszkrimináló tartalma. A milliós nagyságrendű menekülttömeg ellátásának a nehézségei az angolszászok számára régóta érlelődő kihívást jelentettek.⁴

A menekültkérdés szervezeti kezelésére az Egyesült Nemzetek már 1943-ban létrehozták segélyezési és újjáépítési szervezetüket, az UNRRA-t (United Nations Relief and Rehabilitation Administration – UNRRA). A szervezetre bízták a felszabadított területek lakosságának az anyagi támogatását éppúgy, mint a fellelt „dípi” gyors repatriálását a szövetséges hadseregekkel együttműködve.⁵

A nyugati szövetségesek meghatározása szerint a „dípi” Ausztriában azokat a nem osztrák illetőségű személyeket jelentette, akik a háború következtében kerültek oda, s ugyan vissza kívántak térni anyaországukba, de segítség nélkül ezt megtenni nem tudták. A szövetségesek e korai tervezete négy kategóriába sorolta őket:

1. Az Egyesült Nemzetek állampolgárai; 2. a háborúban velük szövetséges és a semleges országok polgárai; 3. az ellenséges és a volt ellenséges államok polgárai; 4. s végül: a hontalanok.

Minden szövetséges „dípi”, valamint a további három kategóriából azok, akik vagy a diktatúrák áldozatainak számítottak, vagy lojalitásuk az Egyesült Nemzetek ügye iránt megállapítható volt, az UNRRA gondoskodásába kerültek. A legnagyobb csoport, amelyik ennek megfelelően kedvezményezett lett, a koncentrációs táborok felszabadított zsidó népessége volt. Az UNRRA-segélyből amerikai kezdeményezésre – az angol szándékokkal szemben – kizárt legnagyobb csoportot a német anyanyelvű menekültek adták. A több mint négyszázezer „népi német” és kb. kétszázezer „birodalmi német” személyről, miként a többi UNRRA-mandátum alá nem eső csoportról, közöttük a magyarokról, az osztrák hatóságoknak kellett gondoskodniuk.⁶

Hétköznapi értelemben – s ez a katonai, valamint a politikai értelmezés mellett a harmadik felfogás – „dípi”-n a helyi lakosság azokat értette, akik a szövetséges katonai hatóságok, illetve az UNRRA által fenntartott táborokban éltek, származásuk a győztes szövetségesekhez kötődött, s különféle támogatásokban részesültek. E légerek lakói arra emlékeztették az osztrákokat, hogy legyőzött ország lakói, akik nem urak a saját házukban. Az ellenszenv azonban – többek között a szövetségesek katonai jelenléte miatt – nem válhatott konkrét atrocitásokká. Ezzel szemben azok a külföldiek, akik zömmel nem táborokban éltek, s rendszeresen munkába jártak – pl. a német menekültek és a magyarok többsége – jó viszonyban voltak a helyi lakossággal.⁷

A britek és az amerikaiak egy rugalmas, az adott megszállási övezet viszonyainak megfelelő, vertikálisan is kiépített szervezetet alakítottak ki a menekültekkel kapcsolatos tanácsadó és végrehajtó feladatok ellátására. Ezek a speciálisan kiképzett tisztiek, katonák, valamint tisztviselők azonban 1945 tavaszán, a harcok befejezését követően még nem voltak döntési pozícióban. Amikor a szovjetek, részben már a német kapituláció előtt, az osztrák kormányzattal együttműködve befolyási területükön megkezdték a „dípi”-probléma gyors megoldását, a menekültcsoportosulások felszámolását, az angol-amerikai elképzelések még távol álltak a gyakorlati megvalósítástól. Sőt, egy rövid ideig úgy tűnt, hogy a kihívás méretei használhatatlanná teszik az előzetes menekültügyi elképzeléseket.⁸

A britek Karintiában és Nyugat-Stájerországban több mint kétszázezer „dípi”-t találtak. Figyelmüket azonban kezdetben a magukat megadó, volt ellenséges katonai egységek leszerelése és ellenőrzés kötötte le. Közben folyamatosan kísértett egy fegyveres konfliktus lehetősége Jugoszláviával. Az új jugoszláv vezetés kész tények elé kívánta állítani a briteket Trieszt és környékének gyors katonai megszállásával. A nyugatiak azonban nem kívánták azzal megterhelni leendő jó kapcsolataikat Olaszországgal, hogy a tisztán olasz népességu területet átengedik. A kisebb konfliktusok komolyabb összecsapássá válását végül Titóék meghátrálása akadályozta meg.

A volt ellenséges egységek személyi állományát internálták, hadifogolytáborokba gyűjtötték. A harci cselekmények befejezését követően azonban – némi fáziskéséssel a civilekhez képest – igyekeztek tőlük is mihamarabb megszabadulni. A hadifogolytáborok felszámolását követően a menekültgondozást végző szervek számára elmosódtak a különbségek. (Voltak persze, akik – pl. ruhacserével – eleve kikerültek a hadifogságot és sikerrel vegyültek el a civilek között.) A német, s a velük szövetséges horvát, kozák és magyar katonák száma meghaladta a 250 ezret. Így a 200 ezer polgári menekülttel együtt 1945 még háborús viszonyai között csaknem félmillió ember gyűlt össze egy föld-

rajzilag kis területen. Akkor és ott ez a britek szerint megoldhatatlan élelmezési és elszállásolási problémát jelentett.⁹

Az angolok a konfliktusra lényegében a szovjet logika szerint válaszoltak. Több mint 46 ezer kozákot és 11 ezer polgári kísérőjüket, 160 ezer horvát katonát és civilt, valamint szlovén nemzetőrt – akik valamennyien a németekkel szövetségben harcoltak – 1945 májusában kényszerrel hazatelepítettek a Szovjetunióba, illetve Jugoszláviába! Ez közülük sokaknak a biztos halált jelentette. E kényszerintézkedések morális érvekkel, hipotézisekkel és spekulációkkal terhelt vitája a történészek, a túlélők érintettek és utódaik között a mai napig tart. Pragmatikusan tekintve azonban kétségtelen tény, hogy a 200 ezer személy elszállítása jelentősen csökkentette a brit zóna ellátási nehézségeit.¹⁰

A kényszerrepatriálás gondolata, mint utolsó lehetséges eszköze a súlyos problémák megoldására, a fenti akció után is megmaradt a brit katonai igazgatás elgondolásaiban. 1945 nyaratól a zónába érkező zsidó menekülteket éppúgy erőszakkal kívánták továbbtelepíteni, mint egyéb olyan „dípf”-csoportokat, amelyek vonakodtak eleget tenni az önkéntes hazatérésnek. Richard McCreery tábornok, Ausztria legfelsőbb brit parancsnoka 1945. november 24-én azt a javaslatot tette az UNRRA-nak, hogy „minden magyart, román és »csökönyös szovjetet« kényszer alkalmazásával repatriálni kell”.¹¹

A magyar menekültek regisztrálását, egyáltalán az elérhetőségüket jelentős mértékben befolyásolta az a tény, hogy számarányukhoz képest csekély mértékben éltek a szövetségesek által fenntartott táborokban. A lengyelek például a győztes szövetségesekhez tartoztak, UNRRA-mandátum alá estek, és ennek következtében a szövetséges nagyhatalmak táboraiiban folyamatos támogatásban részesültek. Ezzel szemben a magyaroknak mint egykori ellenséges állam polgárainak jóval kevesebb esélyük volt biztos támogatáshoz jutni. Emellett voltak közöttük korábbi katonák is, akik igyekeztek elvegyülni a polgári menekültek tömegében.¹² Amíg a lengyelek esetében a lágerben lakók és az azon kívül élők közötti arány 1:1 volt, addig a magyaroknál ugyanez megközelítette az 1:4-et.¹³ A britek ennek ellenére 1946 elején megkísérelték utolérni a volt katonákat, s elkülöníteni őket a polgári menekültektől. A terv azonban korán elveszítette aktualitását, mert a magyar menekültek tömegesen áramlottak haza. A magyar népidemokrácia egy eddig nem emlegetett előnyéről lehet itt szó. Szemben a délszlávok hazájával Magyarország nem vezetett be közvetlenül a háború után proletárdiktatúrát. Így a magyar menekültek körében sokkal kevésbé hatott az új rendszerrel szembeni félelem. 1946 nyarára a magyar menekültek több mint négy ötöde elhagyta Ausztria brit övezetét.¹⁴

Az angol zóna kritikus ellátási helyzetét tehát a kényszerrepatriálások mellett a gyors, önkéntes hazatérések is enyhítették. 1945. májusi, sokak számára meglepetésszerűen gyors „eltűnésükkel” az olaszok kezdték meg a sort. A nyugat-európaiak hazatérése a szállítási nehézségek ellenére általában gyorsan befejeződött. Bonyolultabb volt a kelet-európai menekültek hazatérése a szovjet zónán keresztül. Szállítási eszközöket az oroszok csak a saját visszatérőiknek bocsátottak rendelkezésre, az Ausztria nyugati övezeteiből hazatérni kívánó magyaroknak többek között ezért nemigen maradt egyéb lehetőségük, mint kocsin, vagy akár gyalog elindulni. Többségük az olaszokkal csaknem egyidejűleg már 1945 júniusától ezt is tette.¹⁵

A brit katonai és polgári szervezetek 1945 közepén létrehozták magyar társszervezeteiket. A magyarok közvetlen segélyezését a hadifogoly- és „dípf”-részlegek (prisoners of war and displaced persons divisions), illetve a Brit Vöröskereszt (British Red Cross – BRC) a Magyar Vöröskeresztre bízta.¹⁶ A Magyar Vöröskeresztnak a brit övezetben

három irodája volt: Grazban, Klagenfurtban és Villachban. A segélyállomások számát, elhelyezkedését és feladatait a hazatérők száma, összetétele és a hazatérés útirányai szabták meg. A brit zóna tengelyében húzódó Feffernitz–Villach–Klagenfurt–Graz–Großwiflersdorf útvonalon számos angol ellátású segélyhely várta a közúton vagy szerelvényen hazafelé igyekvő magyarokat. Amennyiben az átutazók száma ezt szükségessé tette, igyekeztek rugalmasan alkalmazkodni az igényekhez.¹⁷

A brit támogatást mutatja például a dornhofeni kórház felszerelése (Villach közelében). A rosszul táplált, gyakran beteg menekültek olykor éppen állapotuk miatt voltak képtelenek hazaindulni. Támogatásukra a BRC kórházat bocsátott a Magyar Vöröskereszt rendelkezésére. Az intézmény bezárásáig zömmel brit igazgatás alatt működött. A Villach melletti Feffernitzben a brit szervezetek több ezer személyes magyar tábort létesítettek. E közösségben magyar általános- és középiskolai oktatás folyt; még szintársulatot is működtetett a Brit–Magyar Társaság. A karintiai tartományi szervezetek viszont nem állt érdekében a brit–magyar kapcsolatok virágzása. Attól tartottak, hogy az angol támogatás többeket a helyben maradásra, illetve a kivándorlási lehetőség szintén Ausztriát terhelő kivárására sarkall.¹⁸

Az ENSZ közgyűlése 1946 februárjában elvi döntést hozott arról, hogy a még Európában található „díj”-ket nem repatriálják kényszerrel.¹⁹ Az év tavaszától az angol kormány – az osztrák szövetségi kancellári hivatal egy 1946. május 3-i levele szerint – arra törekedett, hogy minden magyar hadifogoly és polgári menekült hazakerüljön Magyarországra. Bár minden magyart haza kívántak segíteni, az illetékes részlegeknek azt az utasítást adták, hogy erőszakos eszközöket nem használhatnak a repatriálás során.²⁰

1946. március 1-jén a helyi osztrák tartományi igazgatás átvette a britektől a dornhofeni magyar kórházat. A gyógyszerellátás beszüntetése, a betegek étkezési fejadagjának drasztikus csökkentése miatt az intézmény működése gyorsan ellehetetlenült. Három hónap múlva, 1946. május végén már nem is okozott nagyobb konfliktust a bezárása.²¹ Nehezebb feladat volt a még nagyszámú többi magyar menekült hazatelepítése, a feffernitzi tábor felszámolása. A megváltozott angol álláspont következtében szigorúbb rendszabályok alkalmazására nem maradt esély. Egyéb lehetősége nemigen maradt a szuverenitásában korlátozott osztrák igazgatásnak, mint a folyamatos propaganda és a szívós meggyőzési kísérletek.²²

Igyekeztek tudatosítani a magyar menekültek körében, hogy a britek által összeállított közvetlen szerelvények jelentik – Feffernitz és a szovjet zóna, illetve Magyarország között – az utolsó kényelmes és főként ingyenes hazatérési lehetőséget. Mindenkit felszólítottak – azokat is, akik nem kívántak hazatérni –, hogy jelentkezzenek tartózkodási engedélyért a lakóhelyük szerint illetékes polgármesteri hivatalban, illetve rendőrhatalóságnál.²³ A stájer rádióban és újságokban – a nagyobb siker reményében magyarul is – többször „üzentek” maradni szándékozó honfitársainknak, mondván: csak igen kevesen kaphatnak közülük tartózkodási engedélyt.

A felhívások hatására mintegy kétezer magyar nemzetiségű személy (a Stájerországban ekkor tartózkodók 64%-a) folyamodott 1946. november végén tartózkodási engedélyért a grazi rendőrhatalósághoz. A kérelmezők 25%-a (477 személy) kapott pozitív választ, a túlnyomó többség kérését elutasították.²⁴

A többi kelet-közép-európai menekültet is többé-kevésbé hasonló arányban visszatartó határozat mögött az ún. „nem repatriálható” (jugoszláviai, romániai, bulgáriai) németek elhelyezésének, illetve társadalmi integrálásának a kötelezettsége húzódott meg. Ennek megfelelően az osztrák központi szervek arra törekedtek, hogy az ország

munkaerőpiacának a hézagait a következő sorrendben töltsék ki: 1. „népi németek” az említett balkáni országokból; 2. Németországba ugyan repatriálható, de valamely okból mégis visszamaradt „népi németek” Csehszlovákiából és Magyarországról, valamint „birodalmi németek”; s végül 3. az idegen nyelvű külföldiek tömegének a kiválogatásával.²⁵

Amikor az osztrák szövetségi külügyi hivatal vagy a belügyminisztérium képviselői a megfelelő brit szervekkel történt konzultációk után tájékoztatták alsóbb szerveiket a brit megszálló hatalomnak a magyar hadifoglyok és polgári menekültek hazatelepítésével kapcsolatos liberálisabb álláspontjáról, mindig mellékeltek egy kérést: a hírt a helyi hatóságoknak diszkrétén kell kezelniük. A szándék világos: a látszatát is el kívánták kerülni annak, hogy az álláspont „túlzott” nyilvánossága bárkit arra a téves következtetésre vezessen, mintha Ausztriának nem volna egyértelmű érdeke a magyar menekültek repatriálása. Megfordítva: a helyi tényezőknél jobban megfelelt, ha a kényszerrepatriálásokról keringő híresztelések és félelmek bizonytalanságban hagyják a hadifoglyokat és menekülteket.²⁶

A Magyar Vöröskereszt 1945 második felében 40 ezer hazatérőt regisztrált az angol övezetben. A szervezet kezdeti nehézségei, viszonylag késői – július végi – megalakulása miatt ennél feltehetően jóval többen repatriáltak. Ehhez képest viszonylag pontosnak tekinthető a Vöröskereszt 1946-os nyilvántartása. Ez a következő adatokat tartalmazza a hazatelepítendőek számáról:

A körzet neve	Az év elején			Az év végén		
	Táborban	Táboron kívül	Együtt	Táborban	Táboron kívül	Együtt
Graz	940	3367	4 307	130	2881	3011
Klagenfurt	998	2520	3 518	221	1680	1901
Villach	4003	961	4 964	1730	727	2457
Összesen:	5941	6848	12 789	2081	5288	7369

Az 1946. eleji adatokat a grazi iroda 2600, a klagenfurti 700, a villachi pedig 500 személlyel toldotta meg arra hivatkozva, hogy körzetükben hozzávetőleg ennyi személyt nem sikerült elérniük. A valamennyiük számára elérhetetlenek számát a brit övezetben 5600 főre taksálták. Így 1946 elején összesen nem 13 ezer – miként a táblázat mutatja –, hanem több mint 22 ezer személlyel kalkuláltak.²⁷

Az 1946. év statisztikájában feltűnő különbség mutatkozik a különböző körzetek között a táborokban, illetve a táboron kívül élő magyar menekültek egymáshoz viszonyított arányaiban. Amíg Grazban és Klagenfurtban a menekültek többsége (a táborban élők hatszorosa, illetve háromszorosa) táboron kívül, a helyi lakosság körében keresett magának menedéket, addig Nyugat-Karintiában ellentétes tendencia érvényesült: háromszor annyian voltak lágerben, mint civil környezetben. Az arányok 1946 végére minden körzetben a táboron kívül élők javára módosultak. Az első két körzetben szinte elfogytak a lágerlakók, de számuk a harmadikban is kevesebb lett az év eleji létszám felénél. Ennek ellenére érthető, hogy az év végén a hazatelepítő akciók egyik fő célpontját még mindig a feffernitzi tábor viszonylag nagy számban együtt élő, könnyen elérhető magyarjai képezték.²⁸

A nyugat-karintiai magyar menekülttáborból induló közvetlen szerelvények jelentették a brit zónából történő hazatérésnek az egyik módját. A repatriálás e lehetőségével 1946 folyamán hat alkalommal éltek az érintettek.

1946. február 8.	1000 személy
1946. április 26.	1100 személy
1946. május 27.	1085 személy
1946. augusztus 2.	1157 személy
1946. szeptember 24.	837 személy
1946. december 17.	800 személy
Összesen	5979 személy

Közel hatezer személy tért tehát haza Magyarországra ezen az útvonalon.²⁹ Bár a szerelvényeket a britek elsősorban a feffernitzzi tábor, illetve a dornhofeni kórház lakóinak a hazaszállítása érdekében állították össze, valószínű, hogy a lehetőséggel mások is éltek. (Ez nyilvánvaló, ha a statisztika végösszegét összevetjük az előző táblázat vonatkozó adataival.) A britek által jól felszerelt vonatokra Bruck an der Murban felszálló stájerországi magyarok éppolyan támogatásban részesültek a BRC részéről, mint Pyrnhágón keresztül, Bajorországból kimerülten hazafelé tartó és támogatásra szoruló emberek.

A hazatérés másik módját – nem fontossági sorrendben – a großwilfersdorfi országút jelentette. Ezen a brit zónából folyamatosan, télen is áramlottak haza a menekültek. 1946 folyamán havonta átlagosan öt transzport indult el a csoportok összeállítási bázisáról, a großwilfersdorfi barakktáborból Rábafüzes irányába. A szovjet zóna határán fekvő tábor feladata ekkor elsődlegesen az volt, hogy összegyűjtse és felvegye azokat a „dípi”-ket, akik haza kívánnak térni.³⁰

1945. szeptember közepétől 1946 végéig ezen az úton 13 511 személy tért haza Magyarországra. (Vittek magukkal 3600 lovat, 3600 kocsit, 49 szarvasmarhát és 130 személyautót.)³¹ A magyar szempontból igen fontos átkelőhelyet 1945. szeptember 16-a és 1946. május 1-je között a BRC és a „dípi”-szekció Magyar Jóléti Bizottságának kérésére Zichy Júlia grófnő vezette.³²

Az átutazók élelmezéséről és szállásáról a brit 46. divízió (hadosztály) gondoskodott – együttműködve az említett szervezetekkel és tisztségviselővel. A Bajorországból hazafelé tartókat útvonaluk mentén Salzburgtól Burgenlandig 14 segélyállomás várta, illetve támogatta. Hónapokon keresztül biztosították a menekülteknek a napi háromszori étkezést és állataiknak a szükséges takarmányt. A lovak megfelelő fizikai állapotát különösen nagy becsben tartották. A dornhofeni kórházban egészen bezárásáig működött egy „lókarbantartó” részleg. Létrehozásában a támogatási szándék mellett feltehetően szerepet kapott a repatriálás folyamatosságáért érzett aggodalom is: gyenge, beteg lovakkal nem gurultak hazafelé a szekerek...³³

A magyar repatriálás harmadik útja a brit övezetből Bécsen, a fővároson vezetett keresztül. A bécsi Vöröskereszt, a brit „dípi”-részleg és a Magyar Vöröskereszt közös segítségével azok tértek haza így, akik valamilyen okból egyedül, illetve kis csoportokban vágtak neki az útnak. Ezt a módot választották azok, akik nem akartak valamelyik transzporthoz csatlakozni Großwilfersdorfban, vagy éppen belátható időn belül nem indult vasúti szerelvényük Feffernitzből. Ezen az útvonalon az 1946. végi becslés szerint mintegy 150 személy tért haza. A feffernitzzi, a großwilfersdorfi és a bécsi bázisokról hazatértek számának egymáshoz viszonyított arányai tehát – a fenti sorrendnek megfelelően – 40:90:1 volt.³⁴ Az ausztriai szovjet zóna közepéből induló menetrendszerű magyarországi vonatokat a jelek szerint a brit övezetből meglehetősen kevés magyar vette igénybe.

1946 elejétől egyre inkább csökkent a repatriálások üteme. Az 1945-ös becsléshez képest – akkor 40 ezer személyt regisztráltak – a magyarok száma Karintiában és Stájerországban 1946 végére ennek a létszámnak a 20%-ára csökkent. Ha azonban az 1946. eleji adatokhoz – kb. 22 ezer – viszonyítjuk a fogyást, akkor az már 80%-ról 66%-ra „szelődött”. A még mindig a brit övezetben tartózkodó hét és félezer magyar – nézetem szerint – zömmel már nem is kívánt hazatérni.³⁵

A három repatriálási útvonal közül 1946–1947 fordulóját követően a harmadik, a Bécsen keresztül vezető maradt nyitva. A Magyar Vöröskereszt és a Magyar Hazahozatali Kormánybizottság lelkes akciója 1947 tavaszán több hátráltató tényező miatt nem lehetett igazán eredményes. Nem volt vonzó a hosszú, több meg szállási övezeten átvezető vízszontagságos útvonal, a korlátozott áteresztőképesség, valamint a korábbiaknál – és a többi útvonalhoz képest – jóval bonyolultabb adminisztratív kötelezettségek és igazolási procedúra következtében. De nem nyújtott igazi alternatívát azért sem, mert túl későn ajánlották fel a lehetőséget, s a felajánlott kedvezmények már nem állottak arányban a várható hátrányokkal.³⁶

A különböző okokból két éve hazatérni habozó és Ausztria brit övezetében többé-kevésbé támogatott, illetve saját lábukra állt személyek, családok a szigorú igazolási eljárásból okkal olvasták ki a hazai politika számukra negatív változását, megkeményedését. A vonakodást a repatriálás e módjától tovább erősítette, hogy a magukat végre mégis hazatelepülésre elszánókkal fogyó létszámot az otthonról akkor – 1947 tavaszán – nyugatra indulók nemcsak egyszerűen feltöltötték, de egy 1948. februári brit statisztika szerint valamivel növelték is.³⁷ Ehhez képest a mérleg másik serpenyőjében a hazatérés soha le nem becsülhető lehetőségén és a kedvezményes utazási jegyen kívül csak egy-két napi ingyen koszt és kvártély maradt.

1947 tavaszán egyértelművé vált, hogy a menekültprobléma tömeges repatriálással történő megoldása kifulladt. Más irányokban – főként a kivándorlás felé nyitottan – kellett a migrációs konfliktusok élét tompítani. Formálisan is kifejezte az új tájékozódást az UNRRA tevékenységének 1947. június végi beszüntetése.³⁸ Ugyanakkor zárult le minden egyéb helyi osztrák és magyar szervezeti kísérlet a nyugati övezetekben maradt magyarok hazatelepítésére.

Jegyzetek

- 1 Public Record Office a (továbbiakban: PRO) Fo 1020/2491.
- 2 *Thomas Albrich*: Asylland wider Willen. In: Die bevormundete Nation. Österreich und die Alliierten 1945–1948. (Szerk.) *G. Bischof, J. Leidenfrost*. Haymon-Verlag, 220–221. (Innsbrucker Forschungen zur Zeitgeschichte. Band 4.).
- 3 *Brunhilde Scheuringer*: 30 Jahre danach. Die Eingliederung der volksdeutschen Flüchtlinge und Vertriebenen in Österreich. Wien, 1983. 29.
- 4 *Albrich*: i. m. 219.
- 5 *Siegfried Beer*: Judenburg 1945 – im Spiegel britischer Besatzungsakten. Judenburg, 1990. 47.
- 6 *Albrich*: i. m. 219.
- 7 Uo. 225.
- 8 Uo. 222.
- 9 Uo.
- 10 Uo. 223.
- 11 Uo.
- 12 PRO Fo 1020/2416.

- 13 PRO Fo 1020/2491.
- 14 Uo.
- 15 *Albrich*: i. m. 224.
- 16 Stájer Tartományi Levéltár Graz. Tartományi Kormányzati iratok (a továbbiakban: StLA Landesreg.) 9–125 U 2/3 – 1947.
- 17 Uo.
- 18 Különösen a volt magyar politikai elit tagjaitól tartottak, akik a stájer hiányszakmákban nem voltak hasznosíthatók, vélt politikai múltjuk miatt pedig („fasiszta elemek”, „nemkívánatos külföldiek”) Ausztriának külpolitikai teherként jelenthettek, s ráadásul egyáltalán nem kívántak Magyarországra visszatérni. StLA Landesreg. 9 – 125 U Allg. U 2/2 – 1947.
- 19 *Scheuringer*: i. m. 35.
- 20 StLA Landesreg. 9–125 U 2/1946.
- 21 StLA Landesreg. 9–125 U 2/3 – 1947.
- 22 StLA Landesreg. 9–125 U 9/1 – 1946.
- 23 Uo.
- 24 StLA Landesreg. 9–125 U Allg. 6/1947.
- 25 StLA Landesreg. 9–125 U Allg. 4/1947. Schreiben der Landesumsiedlungstelle vom 7. 1. 1947 an die Bezirkshauptmannschaften. – A szövetséges megszálló hatalmak 1946-ban az osztrák kormány tudomására hozták, hogy a Jugoszláviából, Romániából és Bulgáriából származó népi németek a potsdami egyezmények értelmében egyáltalán nem repatriálhatók Németországba, hanem Ausztriában kell maradniuk. (Őket sorolták az ún. „nem repatriálható” kategóriába a korabeli igazgatási szaknyelvben.) 1948 tavaszán, az ország szuverenitásának növekedésével az osztrákok nem haboztak megkérdőjelezni e korábbi brit rendelkezést. A belügyminiszter utasította az alárendelt hatóságokat, hogy a balkáni németeknek sem jár ezentúl automatikusan a tartózkodási engedély hiszen: a) a volksbundisták letelepítését az Ausztriai Szövetséges Ellenőrző Tanács nem szavazta meg; b) a Nemzetközi Menekültügyi Szervezet (IRO) előkészítő bizottsága a nem repatriálható „népi német”-eket is a hatáskörébe vonta, Ausztriát ezzel tehermentesítve. StLA Landesreg. 9–125 U Allg. 1/58 – 1948.
- 26 StLA Landesreg. 9–125 U 2/1946.
- 27 StLA Landesreg. 9–125 U Allg. U 2/3 – 1947.
- 28 StLA Landesreg. 9–125 U 9/1 – 1946.
- 29 StLa Landesreg. 9–125 U Allg. U 2/3 – 1947.
- 30 Később, 1949-es felszámolásáig, Großwilfersdorf az orosz–brit demarkációs vonalat átlépett politikai emigránsok első felvevő és ellenőrző állomása lett. *Gabriela Stieber*: Die Gottscheer in Österreich 1945–1955. Integration oder Emigration. Diplomarbeit. Graz, 99–100.
- 31 StLA Landesreg. 9125 U Allg. U 2/3 U 1947.
- 32 Uo.
- 33 Uo.
- 34 Uo.
- 35 Említettük, milyen magas volt azoknak a száma, akik 1946 végén tartózkodási engedélyért folyamodtak a helyi hatóságokhoz. Nagyjából ugyanebben az időben a stájer munkaügyi hivatal kimutatása szerint a tartományban több mint háromezer magyar (3112 személy) állt munkába. StLA Landesreg. 9–125 U Allg. A7/1947.
- 36 StLA Landesreg. 9–125 U Allg. U 2/3 – 1947.
- 37 Neue Zeit, 1948. február 18.
- 38 *Stieber*: i. m. 37–38.